

ÉRTEKEZÉSEK.

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

ELSŐ KÖTET. 1867—1870.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

PESTEN.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Hoffmann és Molnár.)

1873.

3 13602

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. Szinováczy Györgytől.	
1867. 17 l.	Ára 12 kr.
II. Szám. A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól.	
1867. 19 l.	12 kr.
III. Szám. A nemzet szellemi élete a párizsi kiállításon. Dr.	
Konek Sándortól 1867. 42 l.	30 kr.
IV. Szám. A magyar Korona országainak legújabb népesedési moz-	
galmai. Dr. Konek Sándortól 1868. 52 l. . . .	35 kr.
V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulá-	
tól. 1868. 38 l.	25 kr.
VI Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti	
Károlytól. 1868. 41 l.	30 kr.
VII. Szám. A római jog s az újabbkori jogfejlődés, Pulszky	
Ágostontól. 1869. 27 l.	20 kr.
VIII. Szám. Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116. l. . .	70 kr.
IX. Szám. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth	
Lőrincztől. 1869. 26 l.	25 kr.
X. Szám. A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól.	
1869. 18 l.	25 kr.
XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbünte-	
tésről Poroszországban, Pauler Tivadartól	
1870. 26 l.	25 kr.
XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megala-	
kulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l. . . .	25 kr.

ZÁDOR GYÖRGY

MAGYAR AKADÉMIAI RENDES TAG

EMLÉKEZETE.

TÓTH LŐRINCZ

RENDES TAGTÓL.

PEST,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADÉMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

1869.

NY. BO. G. YÖRGEY

NY. BO. G. YÖRGEY

NY. BO. G. YÖRGEY

NY. BO. G. YÖRGEY

NY. BO. G. YÖRGEY

NY. BO. G. YÖRGEY

ZÁDOR GYÖRGY

MAGYAR AKADÉMIAI RENDES TAG

EMLÉKEZETE.

(Olvastatott az 1868. dec. 14-diki akad. ülésben.)

Midőn Zádor György magyar akadémiai rendes tagnak, a magyar királyi hétszemélyes tábla közbírájának, köztisztviselőként állott társunknak dicső emlékezetét az akadémia kebelében felújítom: nem annyira akár a szépirodalmi ítéset, akár a jogtudomány terén szerzett, bár nem első rendű, de minden esetre jelentékeny érdemeit akarom felmutatni, mint inkább megragadni ez ünnepélyes alkalmat, hogy egy bíró képét, milyennek lennie kell, állítsam néhány fővonásban az emlékezet oltárára, tisztelet tárgyául mindenkinek, s követhető például azon utódoknak, kik hasonló nemes feladat teljesítésére vannak hivatva.

Azt reméllem, hogy a férfiú pályája, ki csupán tehetsége- s becsületességének erejével, szerény, mondhatni, szégyén helyzetből s a nálunk előbb oly döntő szerepet játszó nagyúri pártfogás emeltyűje nélkül, a legmagasb bírói állásra emelkedett: bátorító s lelkesítő hatást fog gyakorolni mind azokra, kik hasonló körülmények közt vannak, s kikben szintén él a szent akarat s nemes becsvágy: hazájuknak s az emberiségnek ez úton használni, és segít egy fényes adattal támogatni azon meggyőződést, melyet szeretnék minden ifjú kebelbe oltani, miszerint: hamis és lealacsonyító álbölcsesség azt hinni, s rosz szolgálattétel az erénynek, azt hirdetni, hogy a férfi akaratlan teremtménye s rabja a körülményeknek, a vak szerencsének. Mondjuk s hirdessük inkább

nemes önérzettel s az erény öntudatos bizalmával, hogy legtöbb esetben ura és parancsolója azoknak, hogy saját szerencséjének kovácsa lehet minden ember, a ki el meri mondani magáról a költő büszke szavait „mihi res, non me rebus subiungere conor.“ — És főleg ezentúl, miután az egykor kizárólagos uralomra vágyó s mindent magához ragadó születési aristocratia békóit összetörte az ellenállhatlan korszellem hatalma: hinnünk s reméllenünk kell, hogy az értelmi s erkölcsi erő, tudomány és jellem hazánkban is biztos tényezői lesznek a siker elérésének, s a valódi érdem, ha kitartással párosúl, nem maradhat megfelelő jutalom nélkül. A magasabb értelem, a kitünőbb jellem kétségtelenül kivívja a tőle meg nem tagadható természetes előnyöket, ha a kifejlődés és előhaladás lehetősége, a törekvő erők általános szabad versenyében, a társaság egyik tagjától sem tagadtatik meg.

Mielőtt azonban Zádor György munkás és nemes életének fénypontjára, bírói hivatalviselésére térnék: előre bocsátom rövid életrajzát. Szerény és egyszerű az, mint valódi bölcsé, kit a külső fény hiú ragyogványa, silány pipere, el nem csábított soha; — egyenesen, következetes férfias nyugalommal lépdelt magas czélja felé komolyan nemes életpályáján, melyre csupán a családi boldogság nemtője, s a híveihez örökké kegyes Múza hintett üde virágokat.

Zádor, eredeti családi nevén Stettner György, bár német hangzású nevet viselő, de tiszta magyar, s tisztos, noha nem vagyonos köz-nemes család sarja, született a múlt század utolsó évében, július hó 3-án, Vas megye Duka helységében. Édes atyja, szinte György; édes anyja Soós Zsófia, s atyai vagy anyai ágról rokonságban a Mikos, Bersenyi, Halász s több más előkelő családdal. Atyja előbb katona, majd szerény falusi gazda, már 1805-ben elhalván, a hat éves árvát, öt testvérével együtt, édes anyja gondjaira hagyá, ki tehetségéhez képest, mindent elkövetett gyermekei jó neveltetésére. Tanulmányait 1807 óta a német nyelv kedvéért Kőszegen, majd 1809-től fogva a pápai helv. hitvallású főiskolában, s végre a győri királyi akademiában folytatta s végezte, hol a jogtudományi leckeéveket 1817. s 1818-ban kitűnő sikerrel futván keresztül, 1821-ben nyert Pesten ügyvédi oklevelet.

Ugyanakkor elvesztvén derék édes anyját, s a szülői csekély értéken testvéreivel megosztozván, egy pár évig Dukán élt, ügyei rendezésével s tudományos előkészületekkel foglalkodva. Követte a nagy cancellár D'Aguesseau' tanácsát, ki szerint: nem úgy kell tekinteni az ifjúságot, mint a természet által kizárólag könnyelmű mulatságokra rendelt kort, hanem mint oly időt, melyet az erény komoly munkának s tanulásnak szentel, s magáévá tette a jeligét: „devenir invisible pour un temps, se reduire soi-même dans une captivité volontaire et s'ensevelir tout vivant dans une profonde retraite, pour y préparer de loin des armes toujours victorieuses“ („láthatlanná lenni egy időre, önkéntes fogságba zárni el magát s élve eltemetni mély visszavonultságba, hogy ott előkészítse a mindenkor diadalmas fegyvereket“). Ez előkészület után 1824. év őszén Pestre tette át lakását, a nemzeti törekvések s küzdelmek középpontjába, s Fáy András, Kisfaludy Károly és kedves Vörösmartyja társaságában kellemes s tanúságos órákat töltött. Kiváló tudományát méltányolva, s kebelbarátja Fábián Gábor ajánlatára, előbb Tököly György, majd a Bohus család ajándékozá meg bizalmával, mint rendes uradalmi ügyészét, s ily minőségben 1825-ben Blumenthálon, Temes megyében, majd octobertől fogva, Világoson lakott. Mert, bár tudományos és irodalmi hajlamai Pestre vonzották: azon vágy, hogy családot alapíthasson, s első ifjúsága választottját, több éven át hűn szeretett aráját, Thaly István Komárom megyei főbíró leányát oltárhoz vezethesse: nagyobb jövedelem keresésére utalák, mint mennyit szerény ősi birtoka s a még akkor igen mostohán jövedelmező irodalom nyújthatott. Független állása feláldozásával s hivatalos perpatvarral kénytelenítették „így írja Kazinczyhoz“ kenyerét s legszebb ohajtása teljességét a szeszélyes szerencsétől kicsikarni. — Azonban újabb nehézségek merültek fel; célját e feláldozás árán sem érhetette el; végre elfogyott béketűrése „írja 1826. mártius 26-áról“ s elhatározta magát, hogy minden akadályokon keresztül vágva, a maga módja szerint boldog legyen.“ Ügyészi hivataláról lemondva, január elején elhagyta Világost, mártiusban Budára, majd Pestre tette át rendes lakását, s június 18-án

Csepen, Komárom megyében, nőül vette szeretett aráját. 1832-ig Pesten lakott s ügyvédi gyakorlata mellett munkás és lelkes tagja volt azon nemes írói körnek, mely Kazinczy szellemének befolyása alatt s Kisfaludy Károly oldalánál, a jó ízlés zászlaját fenn lobogtatva, bátran szállott síkra a megrögzött előítéletek s fonákságok, irodalmi léhaság s vas-kalapos durvaság ellen. Több becses dolgozatot közölt ez időben a barátai által kiadott folyóiratok- s gyűjteményekben, s bár a szépirodalmi téren nagyobb kitűnőségre nem emelkedett is: szent és buzgó törekvése megérdemli, hogy neve e téren is dicsérettel említettessék.

Zádor, mint aestheticus és ítéssz, Fenyéry Gyula, szülőhelyének egyik pusztájáról felvett írói neve alatt ismeretes. Azon érdekes képen, mely az akadémia egyik teremében függ, s Orlai Petrich Samu által, több nemes magyar úrhölgy megrendelésére festve, Kazinczy találkozását s kibékülését ábrázolja Kisfaludy Károlylyal, Bártfay László vendégszerető szállásán, — az összegyűlt jóbarátok csoportjában, a középkorú Szemere Pál s Helmeczy, és a még igen ifjú, részint pelyhes állú Vörösmarty, Toldy, Bajza mellett ott látjuk Stettner Györgyöt is, mint e jeles és lelkes koszorú egyik láncszemét. Meleg barátság fűzé a minden jóért szépért hevülő ifjat irodalmunk ez első rendű hőseihez, s ha nem állott is a teremő szellemek első sorában, ha nem alkotott is kor-szakot képező műveket mint Vörösmarty, ha nem volt is vezér s pályatörő, mint Kazinczy és Kisfaludy Károly: de volt hű munkás, segéd és bajtárs mindenkor, bátor lovagja az új szellemnek, mely felépíté irodalmunkban a tisztultabb ízlés oltárait, a legyőzött Boeotia romjain. Azon lelkesek közt harczolt ő is, kikről Bajza szól „Kritikai lapjai“ vezérszavában, kik t. i. „egyesültek az előítéletek, tévedések, írói pedantizmus és félszagségek ellen gátakat rakni“; — tagja volt azon szigorú tudományos tribunálnak, mely a nemzeti hiúság álisteneit nem tisztelve s nem kimélve, az igazság lobogóját fennhordozva, meggyújtotta valahára a sokaknak fájdalmas, de az egésznek üdvös kritika szövéténekét e hazában, melynek fiai — ha igazat akarunk vallani — igen hajlandók ma is, és voltak még inkább az önbálványozásra, míg a

geniális reformátor gróf korbácsa pattogni nem kezdett hátakon, s Bajza és társai ítészete, akkorig hallatlan bátorság-gal, halomra nem kezdé döntögetni az öndicsőítő s egymást legyező áldicsőség bálványait.'

Már pápai tanuló korában, azon helyen, hol a neologismus, s Kazinczy szép izlésű iskolája, a nem sokára diadal-mas, akkor még csak ellenségekre s gúnyolókra talált, hol még maga Fábíán Gábor is, Stettner Györgynek tanuló társa és kedves barátja, — egy derek, művelt, de a megszokott régihez kegyeletesen ragaszkodó író-atyának elvét követő s csak későbben Pesten megtért fia, és Somogyinak, a hírhedett Mondolat kiadójának rokona, az ellenvélemény védője volt s barátjával ily értelemben vitatkozott, hol a Debreczenben, a nagy elméjű Fazekas és Diószeghy tollából termett „Mondolat“, a neologismus e méregbe mártott ostroma, világot látott: az ifjú, önálló és nagyratörő Stettner, egyedül és elhagyatva, azon iskola tántoríthatlan híve s ékesszólló védője volt, melyhez tartozni ott s akkor nagy mérvű férfias-ság s elszántságra mutatott, — de a mely csakhamar elfoglalta a szenvedélyesen védett csatamezőt, s foglalása határait a magyar haza határaival tette egyenlőkké.

Kazinczy Ferenczczel, a mesterrel, az ifjú tehetségek e bátorító s lelkesítő barátjával, már pápai tanuló s félgyermek-kora óta barátságos s igen tanúságos levelezésben állott. — „Kihez folyamodhatnám nagyobb bizalommal s tel-jesebb hittel“ így ír Dukáról 1823. aug. 14-én kelt levelében „mint homom első fényű literátorai egyikéhez, kit azon általá-ban ismeretes széplelkűség különösen bélyegez, melyszerint a csekélyebbekhez való leereszkedést maga megalacsonyításnak nem véli, s a kezdő ifjaknak az írói pályán példát, ösztönt s atyai tanácsokat adni örömének tartja.“ Kazinczy e kegyeletos ragaszkodást levelezésének gondos viszonzásával s a nála szokásos tegezéssel jutalmazá, mely vonzalom csak későbben, a Kritikai Lapokban megindított irodalmi éles viták folytán hidegült el némileg a túlérzékeny, s a megtá-madottak egynémelyike iránt hálás barátsággal viseltető, azoknak sértését az igazság nyugalmaival elviselni nem tudó öreg részéről.

Zádornak Dukáról, majd későbbi lakhelyeiről Kazinczyhoz írott levelei minden sora élénken lehell az nemes érzelmeket, melyek a nagyratörő, de azért szerény és kegyetlenségű ifjú kebelét feszíték, a lángoló haza- és a szabadságszeretet, a tisztult izlés cultusát, a hamis bálványok megvetését. Azonban csakhamar meggyőződött a nemcsak másokat, hanem önmagát is szigorúan bírálói tudó magas észtehetség, hogy neki más hivatása van. Szerénységének, önismeretének szép tanúságát mutatják azon sorok, melyek fentebb említett levelében foglaltatnak. Sonettjeit, elég cínos, de Kisfaludy Károly kényes izlését ki még sem elégtő kisértéit a szigorú szerkesztő nem vette fel az „Aurórába.“ „Engem ugyan sokkal kevésbé izgat a hiúság dolgozataim nyomtatásban láthatni“ ugymond „és sokkal inkább érzem azon távolságot, melyben állok ideáloimtól, minthogy ezen hátrahagyatásom megzsomorodhatnám; sőt szívesen fogok örömet lenni, ha az én sonettjeim helyüket, a mint reméllem, érdemesebb darabok töltendik be. Óhajtanék mindazáltal róluk egy nyílt ítéletet hallani. „Ugyanazon év szeptember 12-én kelt levelében hálásan köszöni Kazinczynak, hogy „erőlködése éretlen szüleményeit“ figyelmére méltatta. „A mely javításokat méltóztatott gyenge dalain tenni, azokat forró s megismerő hálával veszi s elfogadja“ ugymond „a hierophantától a beavatandó, a nagymestertől a tanítvány,“ azonban hozzá teszi a férfiúi önérték, — nem csupán azért, mert ő mondotta, hanem mivel szembevetendő okoknál fogva mondotta.“ — Sonettjei kiadásáról lemond. „Majd ha valamely lelkesítőbb óra ihletése, vagy jobbnak szerzésére buzdítand, vagy legalább ezeket kiengedi javítanom“ folytatja tovább: „akkor lépve fel velök, nem lesz annyi okom pirúlni; ha nem, úgy el se indulok a pályán, melyen csak az nyerhet tapsokat, kinek a genius szerencsésebben sugall. Egyébiránt is több út áll nyitva, melyen a hazának tollal szolgálhatunk.“

És valóban Zádort más mezőre ragadta ösztöne. Mások műveit a classikai műveltség tapintatával megbírálói; szorgalmas méhként gyűjteni, összehordani, rendezni, — erre volt teremtve a későbbi nagy bibliográf s kézirat- és

éremgyűjtő. Már az 1819-ik év, húsz éves kora óta fáradozott a magyar költészet történetének megírásához való előkészületek megszerzésében, s ez iránti tervét közölte is Kazinczyval. Szép világot vetnek e nemű tisztalelkű s férfiasan bátor törekvéseire Kazinczyhoz intézett levélbeli nyilatkozatai. „Engem a pályának, melyre lépendő vagyok, darabosságai és tövisei nem ijesztenek; de mivel senkinek sem illő inkább őrizkednie, mint a criticusnak, hogy maga critica alá ne essék, erős elhatározásom az, hogy felvállalt munkámban lelkiismeretesen járván el, mellékes tekintetektől ne engedjem felfüggeszteni ítéletemet, és se ne dicsérjek barátságból, se ne gáncsolódjam gyűlölségből.“ Ime, a leendő igazságos bíró kifejezett iránya! — És ismét tovább: „mint-hogy az írótól, mind egykorúí, mind legmértányosabb bírálója és a maradék, megkivánhatják, hogy készületlenül ne szóljon: addig is, míg a lehető teljes készülettel bírandok, igyekezem lassanként érleltetni tehetségeimet s tisztítani ítéletemet: s elkészülve, szabadon fogom keblem sugalmát követni. Tudom, nem én leszek első áldozatja az igazságnak, s vajha én lennék a legutolsó!“ Egy másik levelében Világosról 1825. dec. 2-áról pedig azt írja: „Boszonkodni s talán még inkább nevetni lehet azon urakon, kik azt kívánják, hogy meggyőződésünket az ő kedvükért (a mint mondják a közjóért) alku szerint adjuk fel. Ennél képtelenebb kívánságot gondolni sem lehetne. Hála az egeknek, a tudományok világa még az, a hol szabad köztársaságban élünk, s honnét a pacta conventák számkivetve vannak, s mi vetnök-e magunkat önként járomba, s egy-két ember önkénye alá“ — s azután Oken Isiséből idézi a merész mondatot: „Es ist einmal ein Höllenzustand der Willkühr ausgesetzt zu sein, und wenn der Willkürliche Gott wäre.“ — Nem mulaszthattam el ez idézést, mint Zádor mély és igaz szabadelvűségének bizonyosságát, melyet élte utolsó lehellestéig hiven megőrzött keblében, bár a vad önkény előtt, mint esiga héjjába, visszavonult.

Azonban Zádor lakása egész 1826-ig távol esvén az érintkezésekre alkalmas fővárostól s minden nevezetes könyvtártól, csak keveset haladhatott említett nemes törekvé-

sében, melyet Kazinczy lelkesen javallott és bátorított; s midőn később Pestre tette át lakását, ez irányú munkásságát összeolvasztá barátja Toldy Ferenczével, a „Handbuch der ungrischen Poesie“ nagy érdemű kiadójaival. Kritikai dolgozatai Bajza merész „Kritikai Lapjainak“ díszai közé tartoznak. — Azon magas iskola híve, melynek tanait Kőlesey a Kritikáról írt remek értekezésében körvonalozá, azok sorába jött ő is, kik a verselést gyakorolván, művészi előadáshoz szoktatták magokat, s prózájukat étellel s virágzattal gazdagíták meg. A költészeti gyakorlatok nála is, Kőlesey szerint, azon hatást eredményezték, hogy a nyelvet szépségben s erőben tartván fel, a tudományos író s az előadó szónak komoly prózájának összeérés és visszasugárzás által elevenebb szint, s lélekgyönyörködtető sajátságokat kölcsönöztek. Az élet komoly feladatai által igénybe véve, keveset írt; becses gyűjteményeit nem dolgozta fel; de bátran merem állítani mindazokkal, kik őt közelebről ismerték, hogy benne egy nagy író, nevezetesen nagy ítész, s nagy historicus hallgatott el. — Említett irodalmi érdemei jutalmául a m. akadémia által, azonnal ennek keletkezése után, levelező taggá választottat.

Ifjúságának Pesten töltött néhány éve, az anyagi szűkölködés, de a gazdag s kifogyhatlan szellemi élvezetek, a magas röptű örömek s édes fájdalmak korszaka, képezi életének rózsaszínű költészetét, melyet azontúl elborított az élet szürke prózája, a férfikor komoly foglalkodásaival. Egyik órában perbeszédeket s folyamodásokat írt azon kéz, mely a másokban ódákat és sonetteket; ma a feleknek száraz értesítéseket pereikben, holnap a legszebb alakú epistolákat s a legnemesebb ömledezéseket Kazinczyhoz. — Vörösmarty, a vele majdnem egy korú, telve már akkor a hatalmas genius, a jövő nagyság azon gazdag lángjaival, melyek majdan az egész hazára fénysugarakat árasztottak, Fábián Gáborral együtt kebelbarátja, s Júliával együtt, szerelme volt, — egy ideig nála lakott, s vele közölte szívének minden dobbanását, lángeszének minden szikráját. — De az ifjúság színpompája elhalványúl; az élet gondjai, a családátya kötelességei más mezőre terelték Zádort is. S mint ő elhagyta a szépirodalmi tündéerkert művelését, és magát egészen egy

fontos és komoly hivatásnak szentelve, jogtudóssá, tanárrá s bíróvá lett: úgy én is áttérek a buzgó, lelkes, de nem első rendű s tehetségű szépirodalmi munkás rajzáról a jogászsé s bíróra, azon körbe, melyet ő egészen betöltött tehetsége s jelleme fényével.

A férfikorba lépett Zádor, — bár szépirodalmi kedvteléseiről, szobájának négyfala közt soha le nem mondott egészen — kiválólag a jogtudomány elméleti s gyakorlati művelésére fordította törekvéseit. 1832-ben Hartlebennél jelent meg tőle Sáfár Imre kassai jogtanár váltójogának magyar kiadása, — kísérlet az akkor nálunk majdnem egészen ismeretlen mezőn, melynek parlaga csak az 1840-iki országgyűlésen megalkotott váltótörvény életbe lépte után vétetvén gondosabb művelés alá, azontúl oly jeles művelőkre talált Fogarasi Jánosban, Császár Ferenczben, Karvassiban s több társaikban, kik az első kísérletet jelentékenyebb haladásaik által elhomályosíták, de a hálás elismerést azon férfiótól, ki e térre először fordítá gondos figyelmét, meg nem vonhaták. Nem csak fordította ő a nálunk e téren akkor egyetlen művet, hanem világosító jegyzetekkel is bővítette s Magyarországra alkalmazta; megjegyezte nevezetesen, hol az osztrák váltójog a javaslatban lévő magyar váltó- s kereskedői törvénytől eltért, gondosan felhasználta ezen törvényjavaslatot, Wachtlernek erre tett észrevételeit, s egyéb jogtudósok műveit, különösen egykori győri tanítója Beke Farkas jogtanár kézirati váltójogát; végre rövid, mintegy 300 szóból álló szótárt, vagyis: műszavak gyűjteményét is csatolt a jeles munkához. Előszavában szépen indokolja korszerű vállalatát „A sebesen haladó korszellem által“ úgy mond „mely reptiben sok előítéletek s balvélemények bálványszobrai ledöntögeté, felrázatván mi is egy tétlen optimismus kórálmaából: érezni kezdjük elvégre s érteni, hogy a kereskedés egy szabad nemzet tagjainak nem hogy becselenségére válnék, sőt a szellemi s érzéki tökélyre fejlődésnek s ezáltal a nemzeti fénynek s boldogságnak legsikeresebb s leggyorsabb eszköze. A kereskedésnek hitel az eleme, mely nélkül nem csak virágzásnak s gyümölcsözésnek nem indulhat, de még csak gyökeret sem verhet. A hitelnek ismét az

igazság gyors és szigorú kiszolgáltatása, múlhatlan feltétele.“ — Ez okból kedves szolgálatot vélt tenni hazájának az által, hogy vele az egyetemi váltójogot, rövid foglatban, magyar nyelven megismertette. — Zádor érezte már a kor szellemének fuvallatát, mely 1840-ben megtermékenyíté a törvényhozás földjét s létre hozá a váltó- és kereskedelmi törvényeket. A haza előrelátó atyjai már az 1791-iki 67-ik törvényczikkben választmányt neveztek ki kereskedelmi- s váltótörvény kidolgozására, s addig is, míg a választmány munkálatát elkészíthetné, az 1792-iki országgyűlés 17-ik czikkében elhatározták, hogy Magyarország lakosai a váltótörvénynyel már akkor élő osztrák örökös tartományok törvény-székeinek magokat alávetthessék. A választmány 1795-ben bevégezé munkálatát, de az idők nem voltak törvényhozásra alkalmasok, s az életbe léptetés évtizedeken keresztül elmaradt, és a munka elavúlt. Az 1827-iki 8-ik törvényczikk által megbízott országos választmány átvizsgálván a munkálatot, lényegesen megváltoztatta annak alapjait. Így állott a magyar váltótörvény ügye, midőn Zádor azt az irodalmi téren felkarolá, s ez által előkészíté az ügynek megérését, mely azután az 1840-iki országgyűlésen alkotott váltó- s kereskedelmi törvényekben talált megtestesülést. — Zádor neve tehát a hálát érdemlő úttörők során fog említettetni a magyar váltójog történetében; nyelvének csínja, szabatos-sága meghaladja az azon kor tudományos íróinak színvonalát, s használt műszavai nagy részben felvételtek a váltótörvénybe. — Ott látjuk már nála a helyesen választott „háti- rat, forgatmány, intézvényes, ovatolás, árfolyamjegyzék, látra, rendeletre, tetszésre szóló váltó stb.“ műszavakat; melyeket jobbakkal pótolni azóta sem volt okunk s szükségünk; midőn még maga a jog, melyet először Jankovich s Döbrentey kezdtek használni, a család, előd, elv, haladék, járulék, illetőség, kelet, tömeg, záradék, viszkereset, példány, rendszer, oklevél, követelés, térítvény, előtтеzés, láttozás“ stb. most már köznyelven forgó s mindenki által használt kifejezések is újak valának. Némely akkor teremtetett műszavak értelme azóta megválto-

zott: a folyadék, akkor corollarium, a kivilágítás akkor liquidatio, ma mást jelent; a léteget s létegetes ma lényeg-s lényegessé változott; a cointeressatust ma érdektársnak hívjuk s nem közérdekessnek; a discretiót jelentő méltalom; a bont jelentő érlevél, a firmát kifejező jelnév stb. kimentek divatból, a textus ma szövegnek, s nem szövénynak, a concursus esődnek s nem toldulásnak neveztetik. A történeti igazság követeli azonban, hogy a legszerencsésb szóalkotók: Kazinczy Ferencz, Szemere Pál, Vörösmarty, Helmeczy mellett, különösen a jogirodalom mezején, meg legyen említve Zádor György neve is, ki már 1832-ben, s majd később 1850 után, tisztelt társunk Zsoldos Ignáczczal együtt, nagy számú igen helyesen alkotott, s közhasználatba ment törvénytudományi műszóval gazdagította nyelvünk kincstárát.

Az alapos és mély ítéletű tiszta s velős előadású jogtudós 1832-ben a pápai reformált collegiumban, a jogtudomány rendes nyilvános tanárává választatván, ott, a sárospataki Kövynek méltó társa, 16 éven túl kitűnő sikerrel működött, miről hálás bizonytságot tehet nagyszámú jeles tanítványa, és valóban az e téren szerzett nagy érdemei nem csak közvetlen előljárói, s hitsorsosai, hanem az egész magyar haza által magasztalólag ismertettek el.

Az akadémia, a jogtudomány terén szerzett ez érdemei díjául, már 1835-ben rendes tagjává választotta, hol rendes tagi székét a „kiskorúságban tett káros szerződések visszahúzásának eseteiről” szólló, elég nehéz tárgyú értekezéssel foglalta el, azon kérdést szemelve ki fejtegetésre, melyet már Kövy, a magyar Astraea korán elhunyt hőse — mint Zádor nevezé őt — a magyar polgári jog legszövevényesebb tárgyának nevezett. Előadván s megbírálván legjelesb jogtudósainknak, Verbőczynek, Kelemennek, Franknak s Kövynek véleményeit, a fő szabályra nézve Kövyével s Frankéval egyező saját véleményét alaposan indokolva állapította meg, s ha értekezésével új felfedezést nem tett is — a mit oly tárgy körül, melyet a legmélyrehatóbb magyar jogtudósok, Frank és Kövy, már minden oldalról megvitatnak, nem is tehetett, — a kétes tárgyra mégis

nagyobb s öszpontosítottabb világot vetett, s magát mint gondolkodó s lelkiismeretesen búvárkodó jogtudóst mutatta be az akadémiának.

Midőn Kisfaludy Károlynak hű barátai: Bajza, Bártfay, Bugát, Forgó, Helmezy, Szalay Imre, Toldy, Vörösmarty és Waltherr azon célra egyesültek, hogy a dicsőnek emléket állítsanak: Zádor volt a tizedik, ki velők kezét fogott, s midőn e kis lelkes kör az emlék költségeiből fennmaradt összeg alapján, széptani s költészeti művek jutalmazására, Kisfaludy-társaság néven, új társulatot alkotott, ezen társaságnak Zádor is alapító tagja lett. Munkálkodásaikban azonban, nagyobb körű elfoglaltatása miatt, csak kevés részt vehetett.

A nyilvános pálya ugyanis, melyet mint egyszerű vidéki jogtanár kezdett meg, 1848-ban, a nemzeti alkotmányos uralom rövid fénykorában, midőn lehetőség s alkalom mutatkozott az érdemkoszorús magyar hazafiak kitüntetésére s a homályból, hová az idegen nyomás s nemzeti függés és alárendeltség idejében rejtve valának, kiemelésére, — szélesebbre nyílt Zádorunk előtt is. Ritka tudományos képzettsége, alapos jogtudománya, különösen pedig jártassága a váltójogban, melyet az említett, e téren hasznos műnek kiadása által az irodalmi mezőn is tanúsított, arra bírták Deák Ferenczet, nem annyira azt, ki Zádornak régi, bizalmas barátja volt, mint az igazságos magyar igazságügyi ministert, hogy Zádort a pesti váltófeltörvényszék bírójává nevezze, hol tehetségeinek fényesebb pálya nyílt.

Az 1849-iki nagyszerű válság után, melynek szenvedéseiből neki is, bár meleg honszeretetét mélyen érző keble szentelyébe rejtve, a politika viharos mozgalmaitól magát mindenkor távol tartotta, elegendő rész jutott, 1851-ben érdemei díjául a jogi műszavak s codexek magyarítása körül, melyet a birodalmi igazságügyi ministerium megbízásából rendkívüli szorgalommal teljesített, — s mivel az akkori hatalom, bár egyébiránt nem igen mutatta magát szégyenlősnek s épen nem volt könnyen piruló, csak még sem akarta a nemzet előtt mindig s mindenben azon gyűlöletes szint viselni, hogy a valódi érdemet, silány kegyenczek kedvéért, követ-

kezetesen elmellőzi: a soproni kerületi főtörvényszék tanácsosává, 1855-ben pedig a bécsi legfőbb és semmitő törvényszéknél előbb kisegítő, majd csakhamar valóságos tanácsossá neveztetett, s végre 1861-ben, a királyi Curia visszaállítása után, ennek közbírája lett, s mint ilyen az országbírói értekezlet munkálkodásaiban, s 1865-ben az ezen legfőbb törvényszéknél működött törvényhozási küldöttségben is tevékeny részt vett. — A legfőbb törvényszéknél véleményeinek alapossága, átlátszó tisztasága s correctsége, s minden oldalra kiható széles és mély tudománya miatt csakhamar első fellépése után, vezértaggá emelkedett, s hivatalos kötelmeinek lelkiismeretes és részrehajlatlan teljesítése, jellemének arany tisztasága, és szilárdsága által az egész országban fényes bírói nevet vívott ki magának. A nagyszemöldü német juristák, Verböczynek s a magyar jogtudománynak és jogéletnek öntelt fitymálói kénytelenek voltak kalapot emelni ezen tiszta s erős logica, ezen rendszeres fő, ezen mély jogtudomány előtt, mely a legfőbb törvényszék teremében csahamar egyik döntő tekintély lett, s fajunk becsületének tőkéhez oly jelentékeny adalékkal járult, hogy az egyoldalú elbizakodottság kénytelen volt, vonakodva is, tisztelettel adózni a magyar jogtudósnak, ki míg egyfelől a magyar ősi jog bonyodalmaiban fáklyavívó s valódi nagymester volt, az osztrák codex ezernyi §-aiban is páratlan jártasságot tanúsított.

Nem akarom részletesen felemlíteni azon folytonos, a nagy közönség előtt kevésbé, de a függönyök megetti dolgokat közelebbről ismerő avatottak előtt jól ismert küzdelmeket, melyekben Zádor, kevés hü társaival, folytonos részt vett; csak annyit említek, hogy midőn több évi Bécsben lakás, reá nézve száműzetés után hazájába, az alkotmányos bíróság asztalához visszatérhetett: úgy érezte magát, mint érezheti a purgatoriumból szabadult lélek, midőn a mennyei boldogság csarnokába lépnie engedtetik. Sokan hazánkfiak közül rossz néven vették e férfiaknak, kik Bécsben mindent elkövettek, hogy az általános hajótörésből annyit, a mennyit csak lehetett, megmentsenek a magyarság javára, — a miért ők az alkotmánykivüli hatalom kezéből bírói hivatalt vállaltak. Nem feladatom őket e helyen igazolni; tegye ezt maj-

dan a részrehajlatlan történetírás; de kérдем mindazokat, kiknek jogügyeikben, miket az életből kitörölni nem lehetett, mert az élet, ezernemű viszonyok s érdekek tarka szövedéke, szünet nélkül él és mozog, és nem állapodik meg senki kedvéért; kiknek, mondom, előforduló pereikben jó bíróra volt szükségük, ki őket megértse s bátorítsa, — és igazságos ítéletre, melyet nem az idegenek gyűlölete, hanem hazafiak, született magyarok rokonszenve mérlegeljen a törvény és igazság könnyen félre billenthető serpenyőjében: nem örültek-e, ha az idegen világban barátokra, jóakarókra s vigasztalókra találtak; s nem volt-e kíváncs, hogy legyenek mégis egynémelyek, kik a teljes beolvasztás átkos irányának, mennyire a viszonyok s körülmények engedték, óvatosan bár, de férfiasan ellenszegüljenek.

A pápai szerény jogtanári széktől kezdve, mint váltó feltörvényszéki bíró, soproni kerületi főtörvényszéki tanácsos és a helyre állított m. kir. hétszemélyes tábla közbírája 1866. august. 17-én a császárfürdőben bekövetkezett haláláig, 34 éven át volt közszolgálatban. Vagyon nélkül, szegényen halt meg. Az országbírói helyettes úgy emelte ki halálát, s méltán, mint érzékeny veszteséget az egész országra nézve, s e szavazathoz helyeselve járultak mind azok, felek és azok képviselői, kiknek ügyeiben bírászkodott. Mert valóban: „Vir doctrina et probitate spectabilis“ volt ő is, mint Moore Tamásról írva van.

Zádor, mint már említém, mióta férfikorába lépett, sokoldalú műveltsége mellett, főképen szaktudománya mélységeinek bűvárlatára fordította idejét s a szépirodalom buzgó kedvelője s művelője, Vörösmarty és Kisfaludy barátja, idővel szenvedélyes jogtudós lett. — A jogtudomány, míg annak csak fölületén járunk, s a §-okon, e sovány gebéken nyargalunk, igen száraz és unalmasnak látszik, s ezért finom izlésű, szellemdús embereknel gyakran tapasztalunk elfogultságot, sőt, igazán mondva, némi undort e szaktudomány irányában; a jogi gyakorlat egy-egy pedans formasága, a jogi műnyelv egy-egy barbár kifejezése sérti a saloni műveltség kényes emberét s gúnyokat idéz elő. De a mélyebb bűvárkodás, az okok és következmények kutatása idővel nem csak

tűrhetővé, hanem valóban kedvessé és élvezetessé teszi azt, a mi kezdetben fárasztott és visszataszított. Midőn a fiatal jogász élénk szelleme a §-usokba s decisiókba merül: e munka eleinte száraznak s unalmasnak tetszik, de később, ha az okok és következtetések egész láncolata, a harmonicus összefüggés, a törvényes szabályoknak az emberiség javára, a szabadságra és jólétre való befolyása tiszta képben tűnik fel a kutató elme előtt: az, a mi eleinte csüggesztően unalmas volt, gyönyör és élvezet forrásává válik, és egy törvénytudományi problema megoldása éppen úgy mulattat, mint a legszebb költemény. A törvénytudomány hosszasan ernyedetlen munkát kíván, elemei, a b. c.-je érdektelenek; nem fáradó szorgalommal kifejtett virágai s megérlelt gyümölcsei azonban zamatosak s ízletesek. — A bírói székek és irodák története sok példát mutat, hogy azok, kik e téren magasra emelkedtek s kitünőségre vergődtek, eleinte a legnagyobb idegenkedést érezték azon tanulmányok ellenében, melyek később szellemük kedvencz tárgyaivá lettek. Az ifjú jogtudós midőn kénytelen poros acták és foliánsok közt turkálni, a nehéz jogi kérdések kétségein rágódni, s a kelő, vagy nyugvó nap arany sugarai bekandikálnak a magános tanuló szobába és a kinn mulatók örömdala felhallatszik a zajos utcáról: nem egyszer földhöz sújtaná vastag könyveit, a fáradt szellem le akarná rázni terhes jármát s korlátain áttörve kiszállani a zajos örömek világába, hol barátai kigúnyolják száraz és érdektelen hivatását: de ha férfiasan kitartja a tannoncz éveit: lassanként az igazság és tudomány felfedezései felé törő szellem bő jutalmat kezd találni a mindinkább szélesedő ismeretkör kincseiben, a tudomány haladásainak vizsgálatában, melyek végeredményeikben a nép, a haza, az emberiség jólétére vezetnek s elvégre a nemes törekvés megnyeri nagyobb fokú anyagi jutalmát is. Ott áll előttetek hazám ifjú reményei! az angol nagy bírák egész csoportja serkentő például; ott áll Henrion de Pansey, a párisi semmitő szék nagy híré elnöke, társaival, ott állanak, tiszta kezekkel intve, ékesszóló ajkaikkal hívogatva, a Septemvirátus több felejthetlen bírái, és köztök mai emlékezésünk tisztelt tárgya, Zádor György.

A jogi pálya az, t. Academia, mely igazolva a „dat Justitianus honores“ közszájon forgó mondatot, minden valóban alkotmányos országban a legmagasb méltóságokra vezet. Szép és nemes pálya ez, ha egy egésségéből, szabadságából, erkölcsiségéből kivetkeztetett ország romlott levegőjében be nem szennyesedik. Nincs társadalmi állás, melyhez magasb és szentebb érdekek lennének kötve s mely hatalmasabb befolyást gyakorolhatna az ország összes társadalmi és political viszonyaira is, mint a bírói és ügyvédi, ha tisztaságát megőrzi. Hol a bírói magas tiszt ép, tiszta és megvesztegetetlen maradt: tagjai, mint a régi francia parlamentnél s az angol bírói székeken, kevés s a nép emlékében ma is gyalázattal s átokkal terhelt nevek kivételével, kiket a zsarnokság maszlaga elcsábított a bírói erény s függetlenség útjáról — már a régibb korban is, a hannoveri ház trónra lépte óta pedig folytonosan s kivétel nélkül látjuk, a legsötétebb, legveszélyesb időkben is nemes bátorsággal védtek a törvények szentségét, egyaránt szegülve ellen zsarnoki fejedelmek önkényének s a korlátot tört demagógia árjainak, férfiasan védve úgy a nép jogait, mint a korona törvényes előjogait. Mert míg a loyaltás, mint Henrion de Pansey oly szépen mondja, egyik természetes erénye a korona által kinevezett bírának, s a hála-érzet ösztönszerűleg vezeti őket azon hatalom jogainak megvédésére, melynek a magas polcot köszönik, melyen állanak: a szintén természetes jogérzet, s még inkább a magasb államférfiúi bölcsesség érezteti velök, hogy e hódolatnak határa van, hogy a koronát a törvények fölé helyezni annyi volna, mint hajszálon feneketlen örvény fölé függesztetni; hogy a korlátlan hatalom egyszersmind gyámoltalan, minden szilárd támaszt nélkülöző hatalom, hogy a törvényes szabadságok azon gránit oszlopok, melyeken nyugszik a fejedelmek biztossága is; és így a jó bírónak, ki egyszersmind jó hazafi és bölcs ember, védeni kell a hatalmat nemcsak azok ellen, kik azt sérteni akarják, hanem önmaga ellen is. Természetes következése e fontos és befolyásos helyzetnek, hogy az, ha feladatának híven megfelel, a társaság élére emelkedik s általános tisztelet és kitüntetés tárgya lesz. Hazánkban sem hiányoztak e részben a

buzdító és lelkesítő példák, mert a hazai nagy birtokos és magas állású családok egy részét egyenesen a bírói székből s az ügyvédi íróasztaltól látjuk kiemelkedni, melynek díszei valának azon elődök, kiknek utódai, az erőteljes tölgyfák ezen makkjai, ma gyakran nevetséges kevélységgel néznek le a véleményök szerint méltóságukon alul lévő bírói s ügyvédi állásra. Hány most igen előkelő és gazdag nemzetségnek gyökere vezet vissza egy szegény, szerény család fiára, ki esküdtségen, vagy megyei aljegyzőségen kezdve, alispán, főispán, ítélő-mester, királyi személynök, septemvir s ország-bíró lett. — Ezen sorba tartozik — bár nem a gazdagodás tekintetében, mert ezen mesterséghez nem értett — a mi Zádorunk is, ki szerény állásból a bírói méltóság legmagasb fokáig emelkedett, de gazdag nem lett, nem lehetett azon korban, midőn az anyagi vállalatok, osztaléköntő részvények, s bársony pamlagokon heverő pénzöztsérek aranyvilága van.

De fájdalom, ha a közelebbi kort tekintjük: a multnak fényes emlékezete mellett, sötét képre száll elszomorodott tekintetünk. Hol a régi tekintély, a régi tisztelet? — Igaz, hogy e kor általában nem a kegyeletek kora, s egy hirhedt szónok, mint a democratia egyik jellemvonását s fényoldalát emelte ki szükségesében, hogy „a nép nem tisztel senkit“, de ezen nem igen öröndetes jelenségtől elvonatkozva is, mint sajnos tapasztalást kell megemlítenem, hogy újabban nálunk egyrésről az ügyvédi állás is mélyen alá-súlyedt egyes megvetendő rabulák erkölcsi szennye miatt, melyet az elerkölcstelenítő rendszer és czélszerűtlen törvények csak neveltek és felhalmozni segítettek, s másrésről tetemesen csökkent a bírói tekintély is, a mi nem lehet más-képen ott, hol nincs nyilvánosság, mely a valódi érdemnek koszorúkat nyújt s a galádot és silányt meg nem tűri napsugarainak fénye és melege alatt, hol a törvények határozatlanok s bírói önkényre, és azon helytelenségre tág alkalmat nyújtók, hogy a bírói tanácsok hasonló ügyekben különböző ítéleteket hozzanak, s így a törvény iránti tiszteletet, és mivel a közönség a törvény megtestesülését bíráiban látja, az önmaguk iránti tiszteletet is tönkre tegyék; hol végre e té-

ren is hosszas időn át az elerkölcstelenítés nyomorúlt rendszere előszeretettel üzetett s olykor a legmagasabb bírói hivatalok politikai ügynevezett „érdemek s jó érzelműség“, azaz haza — és elvárulás — és szolgáltság jutalmazódtak. Mig a szabadság s a reform nagy kérdései, melyek az országot pártokra osztották s a korlátolt eszü és roszakaratú birodalmi kormányférfiakat a hü de szabadságra törő nemzettel szomorú ellentétbe helyezték, szőnyegre nem kerültek az országgyűlések s a megyék zöld asztalainál: addig még nagy számmal láttunk a Curia székein hazafiúi becsületben s érdemben megöszült férfiakat s különösen a septemviri hivatal a tekintély és tisztelet legmagasb fokán állott; de az ébredő nemzet életében elérkezett a szomorú idő, midőn az „udvari“ és a „hazafi“ párt éles ellentétbe jutott s keserűen ellenséges csatarendben sorakozott egymással szemközt; midőn az öreg Balog János hallván az országgyűlésen, hogy a kir. személynök vele egyező véleményt nyilvánított, azonnal visszavonta adott szavazatát, mert azt kezdé gyanítani, hogy az nem lehet igazán hazafias; — a kormány ezentúl nem csupán azon férfiakat kereste ki a töle függő bírói hivatalokra, kik mint juristák és igazságos férfiak egyszersmind „viri probe et dicendi periti“ tüntették ki magukat honfitársaik közt, hanem részint azokat is, a kik ügynevezett jó szolgálato-
kat tettek a megyékben s az országgyűlésen az elnyomó, sötét reactionarius kormánypolitikának. Nem egy példa volt, hogy az utasítást szegő követ, azon székről, melyet hűtlenségével bemocskolt, ugyan akkor, midőn megbizói közé alig mert volna haza menni, a királyi táblához lett átültetve az igazság és becsület magas székére, s így történt, hogy a múlt század utolsó s a folyó század negyedik negyedének politikai pereiben a nemzeti érzelmet kegyetlenül sértő, közbotrányt okozó ítéletek hozattak, melyeknek az önálló, független kevesebb szám nem tudott sikeresen ellenszegülni. — Kedvezek a neveknek e helyen, bélyegezze meg azokat a részrehajlatlan történet. Ily viszonyok közt a Curia előbbi magas tekintélyének csökkenni kellett s azt a jók és jelesek, kik hivatásuknak emberül megfelelték, meg nem őrizhettek azon fokon, hol a politikai pártküzdelmek kitörése előtt állott; s e

sülyedés mélyen elszomorítja azokat, kiknek alkalmuk volt ismerni a régi fényt, — míg végre ütött az óra, hogy a magyar Curia megszűnt lenni, s helyét, az ősi egyházat, idegen nyelvű, idegen törvény szerint ítélő, egyenruhás „Oberlandes gerichteek“ foglalták el, kikre épen úgy illik Royer-Collard elnevezése, mint illet a régi francia parlamentek helyébe XV. Lajos által állított s közmegvetésben részesült bírói commissiókra: „Fantomes, dont on avait garni les banes révérens de l'ancienre magistrature (kisértetek, melyekkel a régi bíróság tisztelt padait beültetik.)

Ez idők, hála istennek, elmúltak, s reményilem mindenkorra és soha vissza nem jövendők. — Úgy lesz s kell hogy úgy legyen, hogy a hatalom, melytől a kinevezés függ, embereket keressen a hivatalokra, ne pedig hivatalokat az emberek számára. El fog következni, s reméllem mielőbb, a nyilvánosság és szóbeliség fénykora is, mely szabad pályát nyit az érdemnek s tehetségnek s lehetlenné teszi a korlátolt elmék s a rossz akarat uralkodását, s el fog következni a bírói függetlenség büszke korszaka, biztosítva felülről s alúlról jövő kényszerítő befolyások ellen az elmozdíthatlanság törvényben kimondott elve által; a jó bírák korszaka, kiket nem az értetlen tömegek választanak a politikai pártvezérek útmutatása s a pajtáság és sógorság önző sugallatai szerint, hanem a tetteiért felelős s a bírói tulajdonokat kellőképen megítélni képes nemzeti kormány ültet azon székekbe, melyek azontúl szilárdak és tiszteletesek lesznek, mint lenniök kell! s a rendezett, világos codexek korszaka, melyek a törvények eddigi zürzavaros határozatlanságát, s mely szervezet a bírói önkényt megszüntetik.

Zádor nem tartozott ama csinált bírák közé. Ő távol állott a politikai viharoktól, a szenvedély-gerjesztő pártkérésektől. — Őt egyenesen bírói magas képzettsége s ezzel karöltve járó ép és tiszta jelleme emelték a legmagasabb bírói polezra, melynek díszje volt. És isten óvjon meg, hogy a bíró valaha politikát üzzön. Neki a politikai hullámok felett kell állnia, igazságot szolgáltatni jobb és baloldalnak, koronának és népnek; e nagyszerű részrehajlatlanság, mely csupán a törvényt ismeri és semmi egyebet, mely a természet szerint

ingatag, s rendesen a szélsőségek felé csapongó politikai vélemények árja által soha el nem kaptatik, legfőbb érdeme. Véleményem szerint nem téved és nem ábrándozik azon britt államférfi, a ki mélyen meggyőződve az angol bírói rendszer imént rajzolt jellemének fontosságáról: „ha az ország ezen oszlopai megrendülnek és meggyengülnek“ úgymond „ideje hogy jó időért imádkozzunk; — mert mind az, a mit Anglia tisztel, az állam egész gépezete s egészséges működése attól függ, hogy 1—2 jó ember üljön a főbírói székekben.“

S miként távol állott a mi Zádorunk, a jeles bírónak ezen élőképe, a politikai pártszenvedélyek hullámainál: úgy híven követte az angol nagy bírák példáját abban is, hogy a tiszta és szabad ítélet behálózó rokon- s ellenszenveket szülő elfogultságokra vezető érintkezéseket folytonosan kerülte, s kevés rokonkeblű barátját kivéve, kiknek társaságában örömet visszaálmodott ifjúkora élményeihez, alig ment társaságba. Szent és tiszta visszavonultságban, családjá szerető körében, könyvei, kéziratai, érmei közt töltötte pihenő óráit s kizárólag ott kereste enyhülését a bírói szék agyfesztítő fáradalmai után. — Ha eszes kis unokáit térdein hintálhatta, ha classicusaiban lapozgathatott, ha felejthetlen barátja Vörösmarty költeményein felmelegült: egy perczig sem vágyott az élet hiú örömei, külső fény s zajos mulatások után. Az értesítésre jött feleket nyájasan fogadta ugyan s figyelmesen kihallgatta: de az igazságos bíró csupán és kizárólag a periratok és oklevelekből ítelt, mintha értesítést nem is hallott volna, megelőző véleményt sohasem hallott s mint gyűlöletet úgy kedvezést nem ismert. Az ítélethozásban oly igazságos, oly vesztegethetlen volt, hogy a rozszakarat is elnémult e tisztasággal szemközt. Fáradhatlan figyelmező és csodás emlékező- és ítélő tehetséggel lévén megáldva, a legbonyoltabb kérdéseket is könnyen felfogta, s a legnagyobb világossággal és szabatossággal fejezte ki véleményét, mely legtöbb esetben döntő volt. S rendíthetlen igazságszeretete és pártatlansággal egyesült bírói bölcsesége s tudományaért lett nevéhez a bizalomnak és tiszteletnek oly nagy mértéke csatolva, milyennek csak kevés bíró örülhet, ezért óhajtotta minden fél, hogy azon tanácsban vegyen részt, hol

pere előadatik, s ezért kísérte általános és őszinte gyász kora halálát.

Vessünk pillantást a kép még egy oldalára. — Zádornak a nagy törvénytudónak s éles ítéletű, mély belátású bírónak kitűnő irodalmi és classicai műveltsége volt. Gazdag könyvtárában ott valának felállítva legkitűnőbb kiadásokban, melyeket a bibliographia ritka avatottja különös gondal gyűjtött össze és a szakértő tapintatával válogatott meg, Hugo Groot, Filangieri, Montesquieu és Bentham s a művelt államok codexei és hazai jogtudományi íróink teljes sora mellett a régi és új világ classicusai és költői. S itt van helye elmondanom, hogy a legfonákabb felfogásnak tartom azok szűkkeblű nézetét, kik a jogászt csupán száraz szaktudománya keretébe kívánják szorítani s rossz néven veszik a törvénytudótól, ha a pandectákon és Tripartitumon kívül is kereszellemi táplálatot. Sőt meg vagyok győződve, hogy az irodalmi és classicai műveltség a jó bírónak legderekabb segéd-eszköze, eszméjének s jellemének nemességét s emelkedettségét, stíljének és kifejezéseinek szabatosságot s egyszersmind csint és elegantiát adván. Ez Angliában a száraz jogtudomány és törvénykezési formák sajátságos hazájában is elismert igazság. Az ottani bírák, a világ legclassicusabb bírái, gyakran idéznek Horáczból, Virgilből s Ciceróból, s hivatkoznak az ókor nagy történetíróira, bölcseire és költőire, midőn a tárgyakat előterjesztik, vagy az esküdszékekhez szóllanak. Mert, noha ismert példabeszéd az angol inn-ben, hogy „Lady common law must lie alone“ (törvénytudomány asszonyosság egyedül hál), azaz: aki nagy törvénytudó, ügyvéd, bíró akar lenni: annak kizárólag e célra kell szentelni életét: e fogalom épen nem zárja ki a classicai tanulmányok hasznát a bíróra nézve, sőt Blackstone hazájában is általános meggyőződés, hogy ezek nagy mérvben ékesítik a magasabb fokú törvénytudót. Maga Eoke is, az angol jogtudomány atyja, szeretett verseket idézni a római költőkből. — Hale, Guilford, William Jones, Denman Coleridge, s Anglia egyéb nagy bírái és cancellárai egyenkint a széptudományok kedvelői és részint művelői voltak; lord Abinger nem átalott a „szépek könyvébe“ verseket írni, a mit nálunk nehezen bocsátának meg az or-

szágbírónak. Nálunk ugyan, hol a törvényszéki nyilvánosság melegítő és világító napja még nem ragyog és a szóbeliség életerős szelleme még ekkorig át nem lengi a törvényszéki életet: a szónoklat ereje és melege nem talál elég szabad tért, hol sugárait szétáraszsa; nincs ünnepélyes alkalom, hol bírói és ügyvédi magasb ékesszóllásnak kitűnnie lehessen. De a classica műveltség nem csupán az ékesszóllás tehetségét emeli s fejt ki, hanem általában jótékonyan hat a felfogás nemességére s az ítélet erejére is.

A kitűnő bírónak pandektáin és corpus Jurisán kívül még nagyon sokat kell tanulnia. — Hogy lehessen jó bíró emberismeret nélkül, s hogy lehessen emberismerő a történet mélyebb buvárlata és pszichologiai tanulmányok nélkül? Tökéletes bíró a szónak abszolút értelmében csak Isten lehet, ki a szíveket és veséket vizsgálni tudja, a tökéletest megközelítő bíró csak azon ember, ki történeti és pszichologiai folytonos tanulmányok útján, annyira beható pillantással bír az emberi természet rejtekeibe, a mennyire ez emberileg lehetséges. Kinek juristasága csak abban áll, hogy Cicero szerint „legulejus cautus et acutus praeco actionum, cantor formularum, acceps syllabarum“ legyen: az valóban igen szerény és sajnálatra méltó jurista, habár jövedelmei a piacról sokszor nagyobbak is, mint az emelkedettebb és több oldalú szellemeké. Mint nem lehet síkon állva messze látni és felfedezéseket tenni „mond Bacon“: úgy nem lehet valamely tudomány távolabb és mélyebb részeit áthatolni, ha csak azon egyetlenegy tudomány vonalán állunk, s magasbra nem emelkedünk, honnét látkörünk szélesebb.

Hol az ügyvédek a piaczi kenyérkereset foglalkozásai mellett időt s kedvet nem vesznek magoknak a tudomány magasb fokozatai felé törekedni, s egész életüket azon alacsony téren töltik, hogy a furfangosság apró mesterfogásait nyereségre számítva alkalmazgassák: az ügyvédség nem fog a nemesebb életmódok közé számíttatni; s hol a bírák csak előadó és szavazó gépek, kik az elzárt teremekben nem egyébre törekednek, mint hogy minél több ügydarabot morzsoljanak le, nem annyira a felek mint a felsőbbség megelégedésére: ott a bírói hivatal fényesb nymbusáról szó alig

lehet. Igen kiskorú előítélet tehát hazánkban és bárhol is azon vélemény, mely rossz néven veszi a jogtudóstól, a bírótól, ha az nem csupán száraz és egyoldalú jurista. Mindent megfontolva, úgy találjuk, hogy az igazság itt is a középben van, de az emberek szeretnek véleményeikben túlságokig kalandozni. Azért, hogy a jurista, ideje egy részét szelleme és ízlése kiművelésére fordítja, nem kell elhanyagolnia saját legközelebb fekvő tanulmányait, s teendőit. Boldogult Császár Ferenczről, ki váltójogot írt és szaklapot adott ki, de csinos verseket is szolgáltatott az almanachokba, azon élezet csinálták roszakarói, hogy: „a juristák által nagy költőnek s a költők által nagy juristának tartatik,” de én meg vagyok győződve mindazokkal együtt, kik őt ismerték, hogy azért, mert Beccaria mellett Petrarca sonettjeit is fordította, sokkal kitünőbb bíró volt számos másnál, ki soha életében egy költőt sem olvasott. — Zádort pedig egyéb tulajdonai mellett classica műveltsége emelte azon magas polczra, melyen őt tiszteletünk kíséri.

De már lebocsátom a függőnyt, tekintetes Académia, mélyen tisztelt hallgatóim! melyet e rokonszenves, e tiszta arczképről feleltem. Egyike valék azoknak, kik becses barátságával és szeretetével dicsekedhettek, s őszinte hálám némi kis részét kívántam leróni az által, hogy dicső emlékezetét e tiszteletre méltó körben felújítottam, melynek keblében a kegyelet érzete társak iránt, kik az emberi és hazafiúi erények oly magaslatán állottak, mint Zádor György, épen oly kevésbé fog kihalni, mint nem fog soha elenyészni a koszorút nyújtó tisztelet hálás tanítványainál, s mindazoknál, kiknek javára magas észtehetsége s igazságos bírói szava súlyát mérlegbe vetette. Mert ha valakire, ő reá illet a bírót jellemző dicséret: *nec precibus nec pretio*; s azon kép, melyet Henrion de Pansey, a nagy francia bírós író egyszersmind, állít fel a Dumoulinról, ezen egyszerű és büszke, szegény és részrehajlatlan emberről írt „éloge“-ában: *Le bre des entraven qui captivent les autres hommes, trop fier pour avoir des protégés, sans esclaves et sans maître.* — Bírói éles ész, ítélő tehetőség s tudomány tekintetében pedig felőle lehet elmondani, ha

valaki felől a magyar bírák közül azt, a mi az angol törvényt-
székek egyik díszéről, lord Mansfieldről van megírva: Száz
eset közül kilenczven kilenczben igaza volt, s a századik
esetben, midőn igaza nem volt, ezt száz ember közül kilencz-
ven kilencz nem volt képes észrevenni.“

Tóth Lőrincz.